
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

ALAKULÓ, KUSZA KÖLTŐI ÜZENETEK

Teleirt világ. Fiatal költők versei. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

Kis irodalmakban, amilyen a miénk is, egy-egy lírai antológia mindig figyelmet érdemel, hiszen az időt mintegy megállítva alkalmat ad az eltelt évek termésének fölmérésére, egyszersmind pedig a távlatokat is sejteti. Különösképpen így van ez a fiatal, első lépéseiken még alig túljutott alkotók együttes megjelenésekor, midőn az irodalmi élet folytonosságának kérdése hatványozottan merül fel. Vajon a szavak erdejébe tévedt fiatalok meg tudják-e élni az előttük járók riadalmait, szembe mernek-e nézni a modern költészet nyelvi válságával, miképpen kutatják közérzetük kifejezésének hiteles formáit, tűnődünk el ilyenkor, nem annyira az irodalom „fejlődésének” ismérveit kutatva műveikben, hanem inkább azt, hogy legalább helyenként fölizzanak-e verseikben kibontakozást ígérő szóegyüttesek.

A fokozott olvasói érdeklődést azonban kételyek is ellenpontozzák. Éppen húsz esztendővel ezelőtt jelent meg a *Hol ó hol* című antológia, melynek előszavában Tolnai Ottó Raffai Ferenc lírájában fedezte föl „az egész jugoszláviai magyar költészet bírálatát”, azért fohászzkodva a sorshoz, hogy „csak még néhány verset” írjon, a kiemelt költő azonban csaknem átmenet nélkül elhallgatott, mint ahogy a kötetben szereplő fiatal lírikusok közül mások is. Alapvető dilemma tehát, melyet a *Teleirt világ* utószavában Toldi Éva is jelez tartózkodón, hogy szabad-e, lehet-e az itt bemutatkozó költők verseiről végleges ítéletet mondani. Megítélésem szerint nemcsak lehet, kell is, mert ha pályájuk jövődöbéli alakulása ismeretlen is előttünk, a líra évezredei azért bőségesen kínálnak olyan támpontokat, melyeknek alapján az igazi költészetet biztonsággal meg lehet különböztetni a szövegeléstől.

A *Teleirt világ* olvasása közben mindenekelőtt a versek különös időfelettsége tűnik szembe. Akárha súlyos társadalmi-gazdasági és erkölcsi válságunk nem érintené őket, fiataljaink elégségesnek tartják a lehatárolt, személyes tájékozódást. Mintha a „vallásos” szóvirágok meg sem

érítették volna tudatukat, zömmel azt hiszik, hogy minden egyéni sérelmük, élményük, ötletük papírré kiált.

Bata János az Istent szólongatja önsajnálaton, sőt nyüzsítón, mint „egy beteg kutya”, nem véve róla tudomást, hogy már húsz esztendővel ezelőtt, a Füst Milán bűvöletében indult fiatalok műhelyében líránk agyonkoptatott eszközévé lett az Úr szólongatása. S egyébként is, a megfáradtság, a sajnálatos koraérettség, a sírás utáni vágy motívumai langyos érzelmességbe torkollnak nála. Beszédés István verseiben első-sorban a bizarr neologizmusok tűnnek föl. *Bohos, verscserjes, sértékeny* minősít gondtalanul, s ebbéli igyekezetében ilyesfajta igéket is gyúr: *tereng, ontat, szüremel, játszad, gyámol*. Szó sincs róla, a poetica licentia sok mindent megenged, ezek az újítások azonban, lévén hogy semmi funkciójuk nincs, egyértelműen a keresettség érzetét keltik. Géber László kontemplatív alkat. Verseiből pontosan kivethető az eszmélkedő tudat magánya, mely a tárgyi világ jelenségeinek megnevezése révén szeretne eljutni megnyugtató válaszokig, egyelőre azonban nyelvi invenciója még nem teremtett maradandó értékeket. Ladányi István derűs dinamizmussal rovogatja a sorokat, még bízik a szavakban, még gyönyörködni tud a szivárványban, annak a jeleként, hogy igen távol áll a versírás képtelenségének élményétől. Tomán Tibor „háromsorosai” megtorpannak az ötlet szintjén, szinte belesülnek a papírba, Tóth Gábor pedig hagyományos költői képekben leli kedvét igazán. Varga Szilveszter, s itt *Bácska* című versére gondolok, nem retten vissza a huzatos időktől, pillantást mer vetni tájunkra, mely a maga parlagiságában évtizedek óta ihletője lírikusainknak. Szövegei ott remegnek a lényeges felismerések határmezsgyéjén, s csak sajnálhatjuk, hogy verseit nem tudja törés vagy túlírás nélkül befejezni.

Bozsik Péter versei kiemelkednek a kötet átlagából. Magatartását egyelőre erősen színezi még egyfajta póz, önnön elveszettségének, kallódásának hangsúlyozása, az életen való végigtántorgás képzelete, ugyanakkor azonban szándékosan kihívó gesztusai mögött autentikus létélmény húzódik meg. „Csörög a haladás hordaléka: / az éjben sodródó sok műkacat” — írja a *Hagyományban* illúziótlanul, s ha az „egyetemes” ember csőd e víziója felől szemlélődünk, Bozsik Péter kopár életprogramja is relevanciát nyer. „Szidni ezt / rohadt, kurva, / elidegenedett, kizsákmányoló / és hazug (költői) világot” — nevezi meg célját érdesen, „pálinkázgatás közben” (*Szidni a világot*), s a negatívumoknak ebben a merőben sötét, távlattalan láncolatában nem nehéz fölismerni egy elemi erejű hiányérzet munkáját. Egy olyan hiányérzetét, amely már a maradandó költészet közelségét sejteti.

A költői pályakezds csaknem minden szimptomája adva van tehát a *Teleírt világ* anyagában. S noha a versek jó része meghaladja a tisztes műkedvelői középszert, helyenként azért nyelvi szeplők is tarkítják a kötetet. Feltehetőleg túlon túl vaskalaposnak fogok látszani, mégis azt vallom, hogy nyelvészprofesszorok stiláris gondatlanságát is köny-

nyebb elviselni, mint a költőkét, ha ezerszer kezdők is. Amennyiben köznyelvünk suta bukfencei közül „ez a vers írása közben” vagy „le nem ellenőrzött” szerű képletek szüremlenek be egy-egy szövegbe, mint a *Teleírt világban*, akkor óhatatlanul fölfeslik a költemény, hiszen a henye szóhasználat kérdéssé teszi, vajon a szerző kellőképp ismeri-e formálandó anyagát.

Alakuló, kusza költői üzenetek gyűjtömedencéje a *Teleírt világ*, mely a tájékozódások sokfélesége ellenére csaknem egységes abban, hogy nem kínál kimagasló értékeket. S mégis nagyon jó, hogy megjelent. Nagy és kis, nyilvános és kulisszák mögötti irodalmi afférjaik után és közepette öröm minden megszólalás. Annak kapcsán pedig, hogy a kötetben szereplő fiatalok közül ki tud majd a leírtak terhével tartósan szembenézni, fölösleges lenne jóslatokba bocsátkozni.

UTASI Csaba

PRÓZAREKAPITULÁCIÓ

Tolnai Ottó: *Prózák könyve*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

„Mindig is rendkívüli hatással voltak rám a tárgyak.” Ez a mondat áll Tolnai áruház-novelláinak élén. S valóban, ha végigpásztázunk Tolnai eddigi lírai és prózai termésének szövegein, szembeötlő lesz a tárgyak, a „különös nevű, sajátos színű és árnyaltságú, az emlékezés récegeibe raktározott”, „szép, kis, jónevű” (Bányai János) dolgok és tárgyak gyakori felbukkanása, „rendkívüli hatása”. Vagy ahogyan a *Gogol halálában* nevezi magát a szerző: „semmiségek custosa”, hogy azután a *Virág utca 3*-ban ciklámen ceruzájával, „mankójával” járja körül a múltja és jelene köré csoportosuló tárgyakat. Ezek az elemek, tárgyak Tolnai kistörténelmének „jelei”, amelyeket jelentésekkel lát el, szemantikai kapcsolatokat állít fel közöttük, asszociációs köröket rajzol köréjük, mégpedig úgy, hogy maga az elbeszélő is e körön, e védőburkon belül marad. Ennek az alkotói eljárásnak a csúcspontján keletkezett a *Virág utca 3*.

A tárgyak a *Prózák könyvében* is meghatározó jelentőségűek, csak más módon fordulnak elő. Egyféle metamorfózison mennek keresztül: hol motivikussá, hol metaforikussá válnak, olykor rejtettebben fordulnak elő, csak a szövegháttérben lapulnak meg, onnan derengnek, főként pedig nem csupán valóságselemek, nemcsak Tolnai mikrovilágának részei, hanem történetekbe vagy legalábbis szituációkba vannak ágyazva. Másodsorban pedig, amennyiben szándékos írói útbaigazításként s nem véletlenként értelmezzük a kötet első és utolsó prózadarabjának keltezését (1962, 1987), ezzel lényeges tényt kell rögzítenünk: ezek a szövegek nem Tolnai eddigi vers- és prózákötetei után, hanem azok mellett, azokkal időben párhuzamosan íródtak, tehát bizonyos mértékben eleve